

замислах відродження старого»⁶. Він пропонував взяти за фігури герба золоті зірки на синьому полі, або золоті літери «У» чи «УНР» на синьому полі, або золотий плуг на синьому полі, довкола якого розмістити історичні герби різних регіонів чи земель України⁷.

Г.Нарбут та В.Модзалевський вважали, що в основу герба слід покласти емблему козака із самопалом на блакитному полі⁸. Галицький історик К. Широцький та його київський колега В. Різниченко твердили, що тільки архангел Михаїл може стати загальноукраїнським гербом⁹.

Справу на користь тризуба вирішив вихід перших банківських білетів та поштових марок (замінників монет), на яких державною емблемою було зображено саме тризуб. Після прийняття IV Універсалу, М.Грушевський виступив з заявою, де вказувалось, що «найбільш натуральна річ для України – звернутись до тих старих державних знаків, які вживалися нею за старих часів»¹⁰. Голова Центральної Ради мав на увазі тризуб князя Володимира, який 1 березня 1918 р. був затверджений гербом УНР. Після поразки української революції тризуб залишився символом українського національного руху різних політичних орієнтацій, тому затвердження тризуба на державному рівні у сучасну добу символізує зв'язок як з державотворчими традиціями Київської Русі, так і з боротьбою за державність на початку та впродовж XX ст.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що доля тризубу дозволяє говорити про те, що знак є справжнім історичним феноменом. Перед геральдичною наукою ще стоїть завдання створити якісно новий концептуальний підхід до його історії. Враховуючи нестихаючі ідеологічні пристрасті довкола цього питання, бажано особливу увагу науковців привертати до всебічного об'єктивного вивчення знаку, яке б ґрунтувалось на критичному аналізі джерел, здійсненому у контексті загальної історії України.

¹ Грінченко Б. Словарь української мови. – К., 1909. – Т.4. – С.283.

² Братко О. Нащадки Святої Трійці. – К., 1992. – С.20.

³ Див.: Пастернак О. Пояснення тризуба. – К., 1992; Національна символіка України. – Пам'ятки України. – 1990 та ін.

⁴ Пономарьов А. Українська етнографія. – К., 1994. – С.164.

⁵ Янин В. Актовые печати древней Руси. – М.; Л.: 1970.

⁶ Цит. за: Сергійчук В. Доля української національної символіки. – К., 1990. – С.11.

⁷ Там само.

⁸ Наука і суспільство. – 1990. – № 8. – С. 16.

⁹ Панченко В. Герб Києва // Київська старовина. – 1994. – № 3.

¹⁰ Див.: Гломозда К., Яневський Д. Історичні гербові відмінності та кольори прапорів України // УІЖ. – 1990. – № 4.

Оксана Доброван

Надія Доброван

Віктор Соколов

ДЕРЖАВНА СИМВОЛІКА УКРАЇНИ І НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ

(з досвіду краєзнавчих та соціологічних досліджень)

Важливою детермінантою пробудження народу, національного поступу є державницька ідея. Національний розвій є насамперед процесом політичним, бо його кінцевий результат – національна незалежність та утворення незалежної Держави, як гаранта політичної свободи народу¹. Однією з характерних рис життя сучасного суспільства України є звернення до своїх коренів, інтерес до вивчення історії, формування національної свідомості народу. Як вже не раз було в минулому, важливі зміни в суспільно – політичному житті країни викликали підвищену увагу до історико – політичних досліджень².

За останнє десятиріччя національно-культурного відродження

України великого значення набувають питання розвитку історії краєзнавства багатьма фахівцям і різними верствами населення. Характерно, що саме подвижницька діяльність української наукової і творчої інтелігенції заклала належний фундамент розвитку історичного краєзнавства³.

Громадянину нової України «потрібне не чергове переосмислення, а серйозне, глибоке, неупереджене осмислення культурно-історичних надбань, а також максимально об'єктивна самоіндетифікація, вільна від мінливих політичних вітрів та соціальних замовлень»⁴.

У період з жовтня по грудень 1998 р. в плані виконання науково-дослідної роботи від історико-краєзнавчої секції Малої академії наук з метою визначення обізнаності серед різних верств населення столиці України щодо історичного походження сучасних державних символів (Малий державний герб, прапор, гімн) було проведено вибіркове опитування. Всього було опитано 105 чоловік, які – були розподілені на три вікові категорії: перша – громадяни віком від 16 до 25 років, друга – громадяни віком від 26 до 49 років, третя – громадяни віком від 50 до 70 років. Використовуючи такий розподіл, було досліджено, як впливає віковий фактор на рівень обізнаності людей з історичним походженням державних символів України.

Великий обсяг інформації отриманий при обробці анкет, можна оцінювати за багатьма параметрами. Щоб дізнатися, як впливає статевий фактор на знання державної символіки України, опитаних було розподілено на дві групи.

До першої увійшли особи чоловічої статі – 50 респондентів, до другої – особи жіночої статі – 55 респондентів.

Всім опитаним, мешканцям різних районів Києва були роздані анкети з 11 питаннями щодо історичного походження малого державного герба, прапора, і гімну. Анкета умовно поділялась на дві частини. Перша містила запитання, що потребували чіткої однозначної відповіді. Респондент повинен був вибрати варіант, який він вважав вірним. Друга частина – повинна була свідчити про творчий підхід, що дозволив висловити власну думку респондента.

В основу створення анкети та методичного підходу щодо опитування громадян було покладено Методичні рекомендації до соціологічних опитувань Київського національного університету імені Тараса Шевченка, якими передбачена найменша кількість респондентів всього 80-100 чоловік. Серед опитаних дві третини приблизно в однаковій кількості у минулому були мешканцями різних регіонів України тобто репрезентували майже все населення країни. Статистичні показники вибиралися як середнє арифметичне.

Щодо питань, які стосувалися історії малого державного герба, то правильність відповідей для першої групи коливалася від 44% до 48%, друга і третя – були обізнані приблизно на однаковому рівні від 57% до 63%. Це, можливо пояснюється регулярним переглядом засобів ЗМІ. Тільки на запитання стосовно державного гімну майже на 99% правильну відповідь дали респонденти першої та другої вікових груп.

На запитання щодо державного прапора правильна відповідь в усіх коливалася (від 66% до 59%). За статевими ознаками загальний відсоток правильних відповідей свідчив, що чоловіки на 56%, а жінки на 59% обізнані з історією національної символіки. При відповіді на «творчі» запитання, були великі коливання і розкидання статистичних показників.

З поданого вище можна зробити висновок, що більшість опитаних особливо молодь недостатньо обізнані з державними символами країни, їх історією.

На основі отриманих даних були створені діаграми, що наочно надавали картину рівня обізнаності респондентів за різними «оціночними критеріями». Не менш важливим науково-дослідної роботи академії крім вивчення ступеня обізнаності серед громадян історичного походження державних атрибутів була також розробка ефективних заходів щодо популяризації їх генезису серед усіх верств населення з урахуванням вікових груп.

Хвиля популяризації історичних процесів, що відбувались на теренах українських земель, витоків історичного коріння, національних легенд і життя особистостей у засобах масової інформації перших років незалежності поступилась стратегії сучасного життя і прозі сьогодення. Економічні проблеми і негаразди посіли перше

місце. Нині в Україні громадянство отримують жителі країн Сходу, українці, які повертаються на Батьківщину з СНД через шлюбні ланцюги з іноземцями, і всі вони не тільки не володіють українською мовою, але й не обізнані з історією. В науково-дослідній роботі академії запропоновано введення поняття «громадянський мінімум, щодо історії державних символів України» Для цього пропонується до державних документів, які засвідчують громадянство України, а саме «Свідоцтво про народження» та «Паспорт» видавати ще листівку – «Пам'ятка громадянина України». Формула винаходу та текст листівки ґрунтуються на порадах психофізіологів, які засвідчують, що більше 85% інформації людина сприймає зором, 10% – на слух і те що, лаконічний змістовний текст запам'ятовується краще. Листівка-пам'ятка вміщує тільки загальну та вітальну назви. Формула винаходу – інформація про знайомство з державною атрибутикою малюками побудована на особливостях їх сенсорного сприйняття; з одного боку листівка що розгортається має малюнок державного прапора, на другому боці, – образ володаря Київської держави з її атрибутами. В обкладинку листівки вмонтований електронний чіп із мелодією державного гімну (подібні листівки зараз поширені в Україні і надходять вони переважно з Польщі, мають різноманітне мелодійне звучання). При розгортанні листівки зображення державних атрибутів супроводжуються звучанням мелодії державного гімну. Ці національні символи змалку закарбовуються в пам'яті малюків. Текст листівки «Пам'ятка громадянину України», яка б надавалася при отриманні «Паспорта» передбачав би отримання додаткової історичної інформації. У дискусійній статті «Українська історична наука на порозі ХХ століття проблеми пошуку» член-кореспондент НАН Реєнт посилається на термін герменевтика який пов'язаний з тлумаченням первісного змісту письмового тексту. До цього він додає, що завдання герменевтики полягає в тому, щоб з'ясувати справжній зміст слів, який наповнювався віками⁷. Визначивши з довідкових видань первісне, давнє етимологічне значення слів: герб-спадщина, прапор відмітний знак, гімн – урочиста пісня, текст листівки-пам'ятки будується за вимогами законів філології (актуальне розчленування речення та інше) із змістом, що відповідає сучасним

історичним дослідженням. Вивченню генезису державних атрибутів України була присвячена перша частина науково-дослідної роботи, тому сучасна проблема полягала в структурованості і узгодженості історичних пояснень. Приклад: «малий державний герб України – пояснення за Конституцією (коротенький опис) – символ історичної спадщини доби Київської держави. Сучасна Україна успадкувала історію і культуру тих часів, це загальновідоме. З відповідним історичним поясненням (яке науково обґрунтоване) ця коротенька інформація закарбовується в пам'яті громадянина. На тому ж принципі побудоване історичне обґрунтування щодо прапора-гімну. Тло, на якому розміщується текст листівки, повинно відповідати кольоровим складникам державного прапора.

Виховуючи національне свідоміх громадян, не можна не враховувати того, що ми робимо лише перші кроки неповторюваними шляхами, не маючи достатнього досвіду державотворення⁷.

Культурна самобутність нації за Драгомановим, полягає не в якійсь унікальності, а лише в своєрідній манері поєднання елементів, спільних для багатьох народів. Тому знання історичного походження своїх національних державних атрибутів всіма громадянами України, це базисний елемент самоідентифікації, перший крок до формування національної свідомості і єдності українського народу.

¹ Римаренко Ю. Національний розвій України – К., 1995 – С.39-129.

² Реєнт О. Проблема формування національної свідомості українського народу // III Міжнародний конгрес українців (26-29 серп. 1996р.). Тези допов. – Х., 1996.

³ Тронько П. Краєзнавство у відродженні багатовікових культурних традицій українського народу // Історичне краєзнавство і культура: тези допов. і повід. VIII Всеукр. наук. конф.) – Харків, 1997р. – Ч.1 – С.7.

⁴ Реєнт О.П. Сучасний стан краєзнавства. // Там само. – С.94-95.

⁵ Доброван О.В. Державна символіка України і національна свідо-

мість (науково-дослідна робота від історико-краєзнавчої секції МАН) – К., 1999р.

⁶ Герменевтика – мистецтво тлумачення – спеціальна історична дисципліна, що вивчає тлумачення змісту текстів, як правило давніх, первісний зміст яких або значно пошкоджений, або незрозумілий часом через їх давність чи через погане зберігання джерела. // Спеціальні історичні дисципліни. – К., 1992. – С.99.

⁷ Ресент О. У робітнях історичної науки. – К., 1999. – С.291.

